

Edirne Âyanı
DAĞDEVİREN-OĞLU MEHMED AĞA

Cemal Gökçe

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa fakir bir aileden olan ve Dağdeviren ismiyle anılan Edirne'li Süleyman Ağa'nın oğludur. Süleyman Ağa, Edirne'de tanınmış bir şahsiyet değildir. Kendisine Dağdeviren ünvanının verilmesi de basit bir olaydır. Şöyle ki, Süleyman Ağa bir gün dağ kadar yığılmış bir döküntüyü tamamen karıştırdıktan sonra nehrin içerisine devirmiştir; bu hareketini gören halk ona Dağdeviren ismini vermiştir. Böylece halkın kendisine takmış olduğu bu ad kendisinden sonra gelen çocuklarına da lâkab olmuştur. İşte bahs edeceğimiz Mehmed Ağa'nın Dağdeviren olarak anılması buradan gelmektedir¹.

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın çocukluğu ve gençliği hakkında bir kayda rastlamadığımız gibi, hangi şartlar altında yetiştiği ve ne çeşit bir eğitime tâbi tutulduğunu da tesbit etmek mümkün olamamaktadır. Âyan olduğu zaman kapucubaşılık rütbesinde bulunduğu ve yeniçeri ortalarına mensub olduğu muhakkaktır. Bu husus, gerek 1806 tarihindeki Edirne vak'asında ve gerekse bundan sonraki Nizâm-ı Cedid aleyhtarlarının yapmış oldukları faaliyetler esnasındaki tutumuyla sâbittir.

Diğer taraftan Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın ailesi hakkında da yukarıdaki izahat dışında bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Yalnız âyan olmasından sonra Mehmed Ağa'nın ailesi efradından bazılarını Edirne'ye bağlı muhtelif kazalara yerleştirdiği tesbit edilmiştir. Bilhassa Edirne yakınlarında bulunan Ürgüp kazasına fazla ehemmiyet vermiş ve buraya en yakın akrabalarını yerleştirmek suretiyle orasını kendi hâkimiyeti altında tutmuştur². Bu bize Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, XIX. yüzyılda türemiş olan âyanların şahsî idare tarzlarını belirtir mahiyettedir. Böylece ileri-

de de izah edileceği gibi, Dağdeviren-oğlu bir taraftan fakir âilesini zenginleştirir ve dolayısıyla kuvvetlendirirken, diğer taraftan kendi kuvvet ve kudretini takviye etmiş oluyor ve bu suretle de ileride devlete ve sair âyanlara karşı girişeceği hareketlerde evelden taraftarlarını hazırlamış bulunuyordu.

Mehmed Ağa'nın Edirne âyanı olmadan evvel her hangi bir asî sergerdeliği yoktur. Esasen bu neviden hareketleri yapabilecek kuvvete de sahip olmadığı gibi, bizzat etrafına toplanması gereken kimseleri de temin etmiş değildi.

1 — Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın Edirne âyanı oluşu:

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın Edirne âyanı olduğunu 9 Mayıs 1802 (6 Muharrem 1217) tarihinde Edirne'de vazifeli olarak bulunan Çelebi Ömer Paşa-oğlu'ndan sadarete gönderilen bir tahrirden öğreniyoruz³. Ömer Paşa-oğlu bu yazısında, her ne kadar Edirne'nin eşkiyadan muhafazası hususunu üzerine aldığı belirtiliyorsa da yanında bulunan askerlerinin aylık ve yiyeceklerinin noksanlığından dolayı vazifesini yapamayacağını arz etmektedir; aynı zamanda Ömer Paşa, hâlen Edirne âyanı bulunan Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın civarda iyi tanınmış olmasından dolayı yukarıda belirtilen yiyecek darlığını gidereceği kanaatiyle nüzül emniğine tâyin edildiğinin tasdiki için Bâb-ı Âli'nin muvafakatını istemektedir⁴. Nüzül emni⁵ olması istenilen Mehmed Ağa'nın âyan olduğu bu yazıyla anlaşılmaktadır. Ancak mezkûr tarihten evvel her hangi müessir bir faaliyeti olmadığı gibi, ne şekilde âyan olduğu da bilinmemektedir. Halk tarafından bu tarihlerde sevilmekte olduğunu öğrendiğimiz bu zâtın şahsî gayretleri yüzünden Edirne ve civarında iyi tanınan bir kimse olarak da halk tarafından seçilmiş olması mümkündür.

Yalnız 1802 tarihinde âyanlığa ilk defa getirildiği kuvvetle söylenilebilir. Zirâ bu tarihten evvel Edirne âyanları arasında Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa ismine tesadüf edilmemektedir. Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın ilk âyanlığı esnasında fevkalâde bir va-

³ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 3384.

⁴ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 3384.

⁵ Nüzül emni, sefere giden ordunun konacağı yerleri ve oralarda yiyecek ve içecekleri hazırlayan memura denir. Türkçe, Konakçı-başı, mâna'sıdır. Bak, M. Z. Pakalın, *Tarih Değişimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İst. 1946, S. 710.

¹ Şânizâde, *Tarih*, İstanbul 1290, c. II, s. 353-355.

² Başbakanlık Arşivi, Hatt-ı Humâyûn Tasnifi (=HH), Nr. 3384.

ziyet görülmemiştir. Bütün faaliyetlerinde devletin emirleri gereğince hareket ettiği, bilhassa nüzül emniyeti yaptığı zamanlarda askere yiyecek temin etmek suretiyle hizmetlerde bulunduğu bilinmektedir. Esâsen İstanbul'a yakın bir yerde âyan olması onu âst hareketler yapmaktan alıkoymağa kâfi gelecek mahiyettedir. Çünkü devlet nezdinde imparatorluğun eski idare merkezi olan Edirne, Rumeli'nin karargâhını teşkil etmektedir. Bununla beraber III. Selim'in Edirne'de Nizâm-ı Cedîd'in ihyası için verdiği emir üzerine bir yeniçeri taraflısı ve eski geleneklerin hâdimi bulunan Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa, devlete karşı ilk defa muhalefete geçmiştir.

2 — Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın 1806 tarihinde vukua gelen Edirne vak'asındaki menfi hareketleri ve Edirne vak'ası:

Diyebiliriz ki, Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın âyanlığı esnasında en fazla rol oynadığı olay 1806 yılındaki Edirne hâdisesidir. Mehmed Ağa'nın yukarıda işaret edildiği gibi, yeniçeri taraftarı olması münasebetiyle bu ocağın kaldırılmasına katıyyen tahammülü yoktu. Nitekim 1802 tarihinin sonlarına doğru, Edirne'ye Karaman vâlisi Abdurrahman Paşa'nın idaresi altında Nizâm-ı Cedîd askerinin geleceğini haber alır almaz, halkı bu hareketin durdurulması ve bilâhira men edilmesi için ayaklanmağa sevk etmiştir. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı " *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*," isimli eserinde Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne'ye gelişini istemiyenlerin ayaklanmasını, Tirsinikli İsmail Ağa'nın idare ettiğini belirtmekteyse de ileride belirtileceği gibi, Tirsinikli İsmail Ağa'nın bizzat Edirne'de olmaması ve mezkûr tarihte Bâb-ı Âli ile arasının açılmasını istememesi yüzünden ikinci plânda kaldığı muhakkaktır. Nitekim bu husus bizzat Prof. Uzunçarşılı'nın aynı eserinde, Tirsinikli İsmail Ağa'nın sadrazama gönderdiği bir yazısından da anlaşılabilir. Zira bu yazıda Tirsinikli İsmail Ağa, Bâb-ı Âli'ye olayı bastırmak için bazı fikirler vermektedir⁷. Esasen biz de bu yazımızda Tirsinikli İsmail Ağa'nın Edirne âyanı Mehmed Ağa'yı desteklediğine temas edeceğiz; fakat bu destek olayda ikinci derecede müessir rol oynamaktadır. Karaman vâlisi Abdurrahman Paşa'nın Edirne'ye gidişinin Rumeli'deki âyanları endişelen-

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İst. 1942, s. 25-28.

dirmesi ise, Karaman vâlisinin, III. Selim'in kurduğu Nizâm-ı Cedîd askeri taraftarı olması ve bilhassa bu ocağın kuvvetlenmesinde büyük hizmetlerinin herkesçe bilinmesidir. Bunun için de Kadı Abdurrahman Paşa'nın Rumeli'deki âyanların âst hareketlerini sindirmek maksadıyla, yanındaki disiplinli ve yeni harp silâhlarıyla mücehhez böyle bir askerin başında Edirne'ye gelmek istemesi yeniçeri taraftarlarını korkutmaktadır⁷.

Dağdeviren-oğlu gelecek olan bu kuvvete karşı, mevcut askerî gücüyle karşı koyamayacağını anladığından ve ilk defa yeteri kadar yardım toplıyamadığından hareket cephesini ancak Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne ve civarında önceden zahire toplanması için verdiği emre karşı itaat etmemekle göstermiştir⁸.

Bir yandan devletin baskısı, diğer taraftan Kadı Abdurrahman Paşa'nın tehditlerine rağmen, Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa, istediğinde ısrar ederek, ne Edirne halkına ve ne de civar halka askerleria lâşeleri için zahire verdimiştir. Halkı şahsî otorite ve sevgi hislerinin tesiri altında bulundurduğu içindir ki, gerek Edirne ve gerek civar ahâli, Nizâm-ı Cedîd askerlerine lüzumlu zahireyi, belirtildiği gibi, vermediler⁹. Hatta bu maksatla gönderilen memurlara hayli sert davranıldığını muhtelif vesikalardan öğreniyoruz. Kadı Abdurrahman Paşa'nın ileride belirtileceği veçhile, Edirne'ye hareket etmek istemesinde ısrarı ve bu maksatla muhtelif zamanlarda Bâb-ı Âli'ye gönderdiği tahriratlar üzerine, sadrazam durumu III. Selim'e bir arıza ile anlatmak ihtiyacını duymuştur ki, bu arızada vaziyet özet olarak şöyle açıklanıyor. "Karaman vâlisi bulunan serasker Kadı Abdurrahman kullarının hareketine âid olarak şimdi bir tahrirat gelmiştir. Bununla beraber önceden gelenlerin cümlesi de hâk-i pâ-yı humâyûnlarına takdim olunmuştur. Muhalefeti var diye lüzumlu olan zahirenin temini taraf-ı humâyûnunuzdan isteneceği açık olduğundan, belirtilen kulunuz Kadı Abdurrahman Paşa'nın tahririne nazaran, etraftan asker ve sair lüzumlu kuvvet celb edilerek anlaşılmuştur ki, Edirneliler ancak Dağdeviren-oğlu'nun fitnesiyle hareket etmektedirler."¹⁰

Bu yazışmadan sonra Kadı Abdurrahman Paşa'da artık bir

⁷ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, İst. 1909, s. 62.

⁸ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2345.

⁹ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2345.

¹⁰ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2345.

müddet sessiz kalmak ihtiyacını duymuştur. Zirâ gerek Bâb-ı Âli ve gerekse Kadı Abdurrahman Paşa biliyorlardı ki, Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa takındığı muhalefet hareketlerinde yalnız değildi. Bir yanda yeniçeri taraftarı bulunan Topal Ata Efendi ile Köse Musa ve arkadaşları, diğer tarafta IV. Mustafa ve etrafındaki mevki düşkünlerinin de bu işte rollerinin bulunduğu muhakkaktı¹¹.

Ayrıca devlet kethüdası¹² İbrahim Nesîmi Efendi, koyu bir Nizâm-ı Cedîd¹³ taraftarı olması ve devlet işlerindeki mahareti sayesinde padişahın takdirlerini kazanmıştır. Bu mevki ise, onun gündün güne nüfuz ve kudretinin artmasını sağladığı gibi, düşmanlarının da çoğalmasına sebep olmuştur. İbrahim Nesîmi Efendi'nin bu suretle hâsıl olan düşmanları, onun nüfuzunun yok olması için yegâne çareyi Nizâm-ı Cedîd'in lâğvına ve III. Selim'in tahttan indirilerek IV. Mustafa'nın bu mevkie çıkarılmasında buluyorlardı. İşte bu olayların tek hedefi Nizâm-ı Cedîd'in ortadan kaldırılması idi. Bunun için de senelerce halk nezdinde yeteri kadar tesiri bulunmuş olan Yeniçeri ocağı'nın kaldırılma teşebbüsünü ahâli indinde iyi tefsir etmek isteyenlerin gücünü kırmak, bu hareketi halkın en hassas olduğu dîni duygularını da suistimâl etmek suretiyle, millet için bir felâket habercisi olarak yaymaktı. Şöyle ki, bu fırsatı yakalamış olan yeniçeri softaları saf ve temiz duygularla dolu bulunan, fakat hıristiyan milletlere mahsus fikir ve duygular şöyle dursun, giyim eşyalarını giymek veya kullananları seyretmeğe tahammül edemeyecek kadar ananelerine ve manevî hislerine bu tarihlerde sıkı sıkıya bağlı bulunan Edirne halkının, tamamen Avrupa tarzı giyim ve disiplini silahlandırılmış bulunan Nizâm-ı Cedîd askerlerinin sokaklarda dahi dolaşmalarına tahammül ede-

¹¹ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 68.

¹² Kethüda kâhya, önceleri efendi, emir, yahut aile reisi mânâsına gelmekte idi. Osmanlıcada "ev kâhyası", anlamını almıştır. Çeşitli anlamlar yanında yukarıda belirtilen devlet kethüdası, eskiden Kethudâ-i sadr-ı âli denilen ve vazifesi bu günkü dahiliye bakanının vazifelerine tekabül eden kimse için verilen bir ünvanıdır. Bak. Cl. Huart, *İslâm Ans.* 56. cüz. İst. 1952. s. 101.

¹³ Nizâm-ı Cedîd: Osmanlı Devleti'nin XVIII. asrın sonlarında, askerlik ve idare sahasındaki gerilik ve düzensizliklerine bir çâre olmak üzere, batı anlamı ile ileri bir düzen kurmak hususundaki ıslâhat teşebbüs ve hareketleri için kullanılan bir tâbir ve bu maksatla meydana getirilip de Avrupa usûlünde yetiştirilmek istenilen tâlimli askere verilen addır. Bak. M. Tayyip Gökbilgin, *İslâm Ans.* 93. cüz. İst. 1952. s. 309.

miyeceklerini iyi biliyorlardı. İşte şehir halkının bu düşüncelerinden faydalanmak üzere, fırsatı kaçırmamak için ellerinden gelen bütün gayreti gösterdiler¹⁴.

Diğer taraftan devrin sadrîazamı bulunan İsmail Paşa da (1805 - 1806), Nesîmi Efendi ile anlaşamadığından Edirne'ye gizlice haber göndererek Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'yı ve adamlarını tahrik etmekte ve Rumelî'de hayli kuvvetlenen Tirsinikli İsmail Ağa ile işbirliği yapmaktaydı¹⁵. Edirne âyanı Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa da bu hareketten aldığı güçle gittikçe mukavemetini artırmaktaydı. Fakat Bâb-ı Âli'yi düşündüren asıl mesele Dağdeviren-oğlu kuvvetleriyle Kadı Abdurrahman Paşa'nın idaresindeki Nizâm-ı Cedîd askerlerinin çarpışması ihtimali idi. Esasen bu tarihlerde bütün Rumeli âyanları Nizâm-ı Cedîd'in Edirne'ye gelmesine muhalif bulunmaktaydılar. Şayet Kadı Abdurrahman Paşa, Rumelî'de tasavvur edilen gösteri hareketinin yapılmasında ısrar edecek olursa, bütün âyanlar Edirne'de toplu olarak bu harekete karşı koyacaklarını bildirmişlerdi¹⁶. Hatta bir aralık aralarındaki mevzii anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak, Rusçuk âyanı Tirsiniklioğlu İsmail Ağa, Silistre âyanı Yılıkoğlu Süleyman Ağa, Yanya (Arnavutluk ve civarı)' da devlete karşı isyan hâlinde bulunan Tepedelenli Ali Paşa, anlaşarak Dağdeviren-oğlu'nu Kadı Abdurrahman Paşa'ya karşı destekliyeceklerini bildirdikleri gibi, vuku'u muhtemel her hangi bir çarpışmada kendisine bizzat asker yardımında bulunacaklarını da va'ad etmişlerdir. Bu vaziyet karşısında sadrîazam İsmail Paşa, kendisinin istemediği fakat III. Selim'in çok arzu ettiği bu hareketten onu vaz geçirmek üzere « ... Şayet muharebeye sebep olunacak olunursa, Allah saklasın neticesinde hiç te iyi bir şey elde edilmezse, o zaman serkeş durumda bulunan muhalif gurubun olduğundan fazla şumaracağı muhakkaktır. Nizâm-ı Cedîd'in o an geri alınması dahi feci bir sonuç doğurabileceği gibi, inzibat altına alınan yerlerde dahi karışıklıkların çıkabileceği düşünülebilir... »¹⁷ şeklindeki bir yazıyı kendisine arzetmişti. III. Selim bu yazıyı almasına rağmen fikrinden vaz geçmemiştir. Fakat vaziyeti

¹⁴ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 253.

¹⁵ Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. asırlarda)*, İst. 1940, s. 138.

¹⁶ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 68.

¹⁷ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2345.

yatıştırmak için devlet ricâli, Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne ve civarında yapacağı gösteri şeklindeki harekâtın muvakkat bir zaman için tehir edilmesinin, durumu düzeltmek hususunda kâfi geleceği, çünkü civarında bulunan âyanların Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'ya yardımlarını önlemek ve bu sırada Sofya'ya gelmiş bulunan Serezli İsmail Ağa'nın tavassutundan yararlanmanın mümkün olduğunu ileri sürerler¹⁸. III. Selim de bu hususun bir kerre tecrübe edilmesini teklif ederek geçici bir zaman için sükût eder. Burada şu hususu da belirtelim ki, bâzı tarihçiler tarafından ikinci Edirne Vak'ası olarak isimlendirilen bu olayda Dağdeviren-oğlundan bahsedilmemektedir. Nitekim III. Selim devrine âit vak'aları içine alan bir eser yazmış olan Mustafa Necib, Edirne vak'asına temas etmekte fakat bu olayda esas rolü olan Dağdeviren-oğlu'na âit hiç bir bilgi vermemektedir¹⁹. Aynı şekilde Yusuf Akçura, yukarıda belirtilen eserinde Edirne olayını anlatmakta, fakat Dağdeviren-oğlu'nun bu olayı nasıl idare ettiğini belirtmediği gibi, kendisinden hiç bahsetmiyerek hadisenin Edirne'deki fâillerini ve liderlerini kapalı geçmektedir²⁰. Diğer taraftan Edirne'ye âit özel bir tarih yazan Osman Nuri Peremeci, aynı şekilde çok kısa olarak Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne'de yapmak istediği yeniliğe dokunmakta, fakat olayın safhalarından dolayısıyla Mehmed Ağa'dan bahs etmemektedir²¹.

Hâlbuki, Dağdeviren-oğlu bu tarihlerde Edirne'de müessir bir mevkidedir. Bu hususu daha iyi belirtebilmek için Dağdeviren-oğlu'nun 1803 - 1806 tarihleri arasında Edirne'deki faaliyetlerinden bahs edeceğiz. Mehmed Ağa, âyan olduktan sonra boş durmamış mevkiini kuvvetlendirmeğe koyulmuştur. Ufak tefek eşkıyalık hareketleri yanında iskân işleriyle de meşgul olmuştur. Bu cümleden olarak 5 Mayıs 1803 (13 Muharrem 1218) tarihli ve Mehmed Ağa'nın imzasını taşıyan ve sergerdelerden Ali Molla, İsaöğlü Hüseyin, Sâlih ve âilelerinin iskânları hakkındaki evrakı zikr etmek mümkündür²².

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın bu neviden hareketleri dolayısıyla çalışmalarını onun devletle olan münasebetlerini düzelttiğini

¹⁸ Yusuf Akçura, *Aynı eser*, s. 138.

¹⁹ Mustafa Necib, *Selimi-Sâlis Devri Vekâletine Dâir*, İst. 1280. s. 12-13.

²⁰ Aynı eser. s. 183-141.

²¹ *Edirne Tarihi*, İst. 1940, s. 27.

²² Başbakanlık Arşivi, H. H, Nr. 2510.

ve ilgisini kesmediğini göstermektedir. Ancak bu çeşit işlerdeki başarısı da münferit mahiyettedir. Çünkü yukarıda belirtilen şahıslar evrakları yanlarında bulunduğu hâlde Dimetoka'ya vardıkları zaman buradaki halk tarafından iyi karşılanmamışlar, bunun üzerine de yersiz kaldıklarını bahâne ederek çapulculuk yapmışlardır ki, Dağdeviren-oğlu bu mesele ile hayli uğraştığını belirtmektedir²³.

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın Gümülcine âyanı bulunan Tokatçıklı Süleyman Ağa ile de ilgisi olmuştur. Ancak her iki âyanın fiili olarak her hangi bir mücadele ve temaslarındaki müsbet veya menfi neticeyi belirtmek güçtür. Yalnız Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın yeğeni olan Mahmud Ağa ile Dağdeviren-oğlu'nun aralarında bâzı anlaşmazlıkların çıktığı, bunun üzerine Mahmud Ağa'nın Mehmed Ağa'ya âit olan köylere baskınlar yaparak, tahribatta ve halka işkencelerde bulunduğu, ayrıca vermekle mükellef olduğu tâyinatı vermediği, Dağdeviren-oğlu'nun 13 Aralık 1803 (27 Receb 1218) tarihinde sedarete yazdığı şikâyetnamesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca tâyinat meselesi üzerinde durması da Mahmud Ağa'nın bu hususta Dağdeviren-oğlu'na bağlı olduğu neticesini çıkarmak mümkündür²⁴. Dağdeviren-oğlu'nun yaptığı bu şikâyetden sonra Bâb-ı Âlî'nin ikâzı üzerine mesele aralarında sulh yoluyla halledilmiştir. Bundan böyle aralarında herhangi bir mücadelenin olduğuna dâir vesikaya tesadüf edilmediği gibi, Mahmud Ağa'nın dayısı Tokatçıklı Süleyman Ağa ile de dostane geçindiklerini tesbit etmiş bulunuyoruz. Yalnız Tokatçıklı Süleyman Ağa'nın Mahmud Ağa nezdinde tam bir baskı veya üstünlüğü mevcut değildir. Nitekim Dağdeviren-oğlu, Mahmud Ağa'nın kendisine karşı takındığı menfi tavır, 7 Aralık 1803 (21 Receb 1218) tarihli bir yazıyla Tokatçıklı Süleyman Ağa'ya bildirdiğinde ondan "Mahmud Ağa yeğenimse de kendisinin hareketlerine mâni olacak değilim. Bu bakımdan yaptıklarından kendisi mesûldür", şeklinde bir cevap almıştı²⁵. Bununla beraber Tokatçıklı Süleyman Ağa, bu neviden bir cevap vermişse de onun yeğeninin hareketlerine karşı ilgisiz kalacağını ileri sürmek imkânsızdır, ancak yukarıda belirtildiği üzere kendisi üzerinde nüfuz sâhibi olmayabilir.

Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın bir aralık işlerini eski Edirne

²³ Başbakanlık Arşivi, H. H, Nr. 2510 B.

²⁴ Başbakanlık Arşivi, H. H, Nr. 2510 C.

²⁵ Başbakanlık Arşivi, H. H, Nr. 2490 A.

âyân'ı Hacı Mahmud Ağa'ya bırakarak eşraftan Behram Bey'i de yanına alıp eşkiya tâkibine çıktığını (24 Temmuz 1803=5 Rebiül-âhır 1218) tarihinde Bâb-ı Âli'ye gönderdiği yazısından öğreniyoruz²⁶. Hacı Mahmud Ağa'nın Mehmed Ağa ile iyi geçindiği muhakkaktır. Zirâ Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa eşkiya tâkibinden döner dönmez vazifeyi kendisine devr etmiştir. Bunu belirtmemizdeki sebep, ileride Mahmud Ağa'nın geçici de olsa bu vazifeye zorla gelmiş olduğunu ileri sürmenin imkânsızlığını ortaya koymuş olmak içindir. Şunu da belirtmek gerektir ki Dağdeviren-oğlu'nun eşkiya tâkibine çıkmasının bir sebebi de, kendisine bu vesile ile lüzumlu parayı, halktan yeni ve keyfi salmalarla²⁷ toplamak istemesidir. Bu husus Dağdeviren-oğlu'nun her eşkiya tâkibinin akabinde uğradığı kasabalar halkının derhâl, Bâb-ı Âli'ye şikâyetlerinin vâki oluşuyla teyid edilebilir. Okadar ki, devletin ordu ihtiyaçlarını temin maksadıyla halktan zahire toplamak istendiği zaman, hemen her taraftan şikâyetler duyulmuş bu cümleden olarak, bir taraftan Dağdeviren-oğlu'nun aldığı harçlar, diğer taraftan devlet ordusunun beslenmesi için yüklenen salmaların, kendilerine ağır gelmekte olduğunu ve bundan dolayı imkânsızlıklar içerisinde kıvrandıklarını belirtmekten çekinmemişlerdir²⁸. Buradan da anlıyoruz ki Edirne halkı zaman zaman Dağdeviren-oğlu'na muhalefet etmiştir. Zirâ Dağdeviren-oğlu bizzat kendisinin kasabalara gitmediği zamanlarda adamları vasıtasıyla halktan icabında zorla para veya zahire toplamış, hatta vermiyenlere icabında çeşitli işkenceler yapılmasına göz yummuştur²⁹.

Dağdeviren-oğlu'nun zevk ve safasına da düşkün olduğunu tesbit etmek imkânını bulduk. Halka vurduğu ağır salmalarla elde ettiği para ile çeşitli eğlenceler tertib etmekte, yaz kış evinde hazırlattığı eğlenceli oyunlarla vakit geçirmekteydi. Devletin iç düzenindeki karışıklıktan istifade ederek, âdetâ vezirler gibi hareket ettiği gibi, zaman zaman devlet nezdinde dahi sözü geçer olduğu tesbit edilmiştir. Bazı anlarda çelişmeler gösteren davranışlarla

²⁶ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2430 A.

²⁷ Umûmî işler karşılığı her köylüden hâl ve vaziyetine göre alınan para ve mallara salma adı verilirdi. Bak, M. Z. Pakalın, *Tarih Değişimleri ve Tertimleri Sözlüğü*, c. III, s. 104 - 105.

²⁸ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 353 - 355.

²⁹ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 353 - 355.

padişah tarafını iltizam edib, gereken yardımı aldıktan sonra bu sefer iki yüzlü bir tavır takınarak karşı muhalif gurubun sözlerine ehemmiyet verir görünürdü. Böylece onlardan da istediği kadar faydalanmıştır. Onun bu neviden hareketleri, devrinde kendisini tanıyanlar tarafından " Rüzgârına göre hareket etmesini bilen bir şahıs „ olarak addedilmesini intaç ettirmiştir³⁰. Dâima fikir değiştirmesi kendisine verilecek âni cezalardan kurtulmasına sebep olmuştur. Dağdeviren-oğlu'nun ölümüne kadar aynı inançla yaşadığına bakılırsa, karakter itibarıyla güvenilir bir kimse olduğunu söylemek güçtür³¹. Bir tarafta âsi olarak yaptığı hareketler sâbit iken, diğer taraftan yeniçerileri tuttuğundan dolayı Nizâm-ı Cedîd aleyhtarlarıyla çalıştığı bilindiği hâlde başta padişah olmak üzere kimse idamına karar vermeğe yanaşmamıştı³². Bu Dağdeviren-oğlu'nun İstanbul'da dolayısıyla merkezde, hayli itibarı ve taraftarı olduğuna en güzel misâldir. Şu hâlde Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa, güç durumlarda kaldığı an kendisini çeşitli vesilelerle af ettirmesini bilen bir şahsiyettir. Onun af edilmesi veya tedfî edilmemesi ise, kendisinin gün geçtikçe serkeşliğini artırmasına vesile olmuştur. Bilhassa Edirne Vak'ası'na yakın tarihlerde artık önü alınmaz bir hâlde gelmişti. Etrafına topladığı adamlarıyla açıktan açığa köylere ve kasabalara bir eşkiya düzeniyle hücum ederek, oralarını yağmalamakta, halka zulümler yapmaktadı. Bu nevi'den hareketlerine bir misâl olarak Ordu aşası, Emin Ağa'dan 1806 yılının başlarında Bâb-ı Âli'ye gelen bir yazıyı verebiliriz. Bu yazıda, Dağdeviren-oğlu'nun çeşitli serkeşlikleri sayıldıktan sonra, kardeşi Ahmed Haseki ile birlikte etraflarına topladıkları üç ilâ beşyüz süvâri vasıtasıyla Çorlu'yu yağma ve kısmen tahrib ettikleri belirtilmektedir. Hatta burada yaptıkları yağma ve çapul yetmiyormuş gibi, Tekirdağ'ına gelen bir korvete ateş açtuklarına temas edilmektedir³³.

Dağdeviren-oğlu'nun bu yağmalardaki zulmüne rağmen yine de halkın kendisini Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne hareketine karşı desteklemiş olduğu görülmektedir. Halkın Dağdeviren-oğlu'nu tutmasındaki yegâne husus yukarıda belirtildiği gibi, dini ve gele-

³⁰ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 354.

³¹ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 355.

³² Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 63; Başbakanlık Arşivi, H.H. Nr. 2309.

³³ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2309.

neksel inançlarıdır. Aksi hâlde kendilerine işkence edercesine hareket eden bir şahsın etrafına toplanarak devlete karşı koymaları başka türlü yorumlanamaz. Ancak şurasını da belirtelim ki, halkın Nizâm-ı Cedîd aleyhtarlığından faydalanarak başa geçmek istemesi de akla gelebilir. Çünkü ekseri sergerdeler önceden halk tarafından tanınmayan kimselerden de olabiliyorlardı. Halkın nazarında esas olan, Kadı Abdurrahman idaresindeki Nizâm-ı Cedîd kuvvetlerinin Edirne'ye girmesine mâni olmaktı⁸⁴.

Dağdeviren-oğlu devlete karşı en belirli mukavemeti Edirne Vak'ası'nda göstermiştir. Padişah III. Selim yukarıda belirtildiği gibi, daha 1802-1803 tarihlerinden beri Edirne'de kurulmasını şiddetle arzu ettiği Nizâm-ı Cedîd ocağını bir türlü kurduramamış ve işaret edildiği üzere yaptığı ilk teşebbüste de kesin sonuç alamıyarak muvakkat bir zaman için yürüyüşün tehirini uygun bulmuştu. Halk hemen her seferinde bu hususta şiddetle tepki göstermiş ve çok defalar teklifi getiren şahsa hakaretlerde dahi bulunmuştu⁸⁵.

XIX. asır başında Osmanlı Devleti'nin en ziyade tehlikeye mâruz kısmı, Rumeli eyâletleri idi. Sırpların isyânı, Rumeli'de merkezi tanımayan âyan ve beylerin hemen müstakil hareketleri, Kırcalı eşkıyası denilen çetelerin Rumeli'de çeşitli tahribatları, Napoléon Bonapart'ın Avrupa'da Rusya ve Avusturya'yı Friedland'da yenmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin sınırlarına yaklaşması ve nihayet Rusya'nın kuzey ve batı Rumeli'deki tahrikleri karşısında alınmış ciddi bir tedbir göstermek imkânsızdı⁸⁶. Bu vaziyet karşısında III. Selim Rumeli'de devletin sarsılan nüfuzunu takviye gayesiyle, şeyhülislâmdan da alınan fetvaya dayanarak Nizâm-ı Cedîd askerinin Rumeli'de bir yürüyüş yapmasına kat'i olarak ikinci defa emir verdi. Yürüyüş şekli görünüşte sâdece bir gösterişten ibaret olacak ve Edirne ile Silistire'de yapılacaktı. Gerçekte ise Rumeli'de Nizâm-ı Cedîd'in yerleşmesini ve bu bölgedeki vilâyet ve sancaklarda bu ocağın benzerlerinin Abdurrahman Paşa vasıtasıyla kurulması idi. Kadı Abdurrahman Paşa dinî hükümlere uygun olduğunu teyid eden ve şeyhülislâm Salih zâde Ahmed Es'ad Efendi'

⁸⁴ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 62-68.

⁸⁵ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 68.

⁸⁶ Yusuf Akçura, *Adı geçen eser*, s. 136.

nin verdiği fetvaya dayanarak, harekete memur edildikten sonra 20,000'e yakın Nizâm-ı Cedîd askeriyile birlikte Üsküdar'a gelip konakladı. Ne yazık ki hemen hareket etmesi lâzımken, günlerce Üsküdar'da çeşitli meselelerle uğraştığından, bu gecikmeden faydalanarak Edirne âyanı Mehmed Ağa derhâl harekete geçerek, Ürgüp, Silivri, Çorlu, Tekirdağ âyanlarını da tarafına çekip hayli kuvvetlendi⁸⁷. Devrin sadrîzâmı olan İsmail Paşa, İbrahim Nesîmi Efendi'ye karşı beslediği kinden dolayı şiddetli bir Nizâm-ı Cedîd aleyhtarı kesildiği gibi, bu işi birinci derecede benimseyen padişahı dahi tahtından indirmek için de faaliyetler göstermiştir⁸⁸. Bir taraftan Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne'ye gitmesini temin gayesiyle, güya faaliyet gösterirken, esâsında hareketini akamete uğratmak için el-altından Dağdeviren-oğlu ve adamlarına haberler göndererek "Kadı Abdurrahman Paşa sizin cümlelerinizi kesecek" şeklinde onları tahrik etmekteydi. Dağdeviren-oğlu da emrinde bulunan bütün köy ve kasabaları halkını silâhlendirerek Edirne'de toplamış bulunuyordu. Bununla da yetinmiyerek Silistre âyanı Yılık-oğlu Süleyman Ağa, Ruscuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa ve Tepedelenli Ali Paşa'ya derhâl adamları vasıtasıyla haber göndererek Edirne'de toplanmalarını istemiştir. Âyanların bir kısmı bu çağrıya uyarak kuvvet göndermek suretiyle kendisini destekledikleri gibi, bunlar arasında Tirsinikli İsmail Ağa, Serezli İsmail Ağa, ve bir çok âyan temsilcileri Edirne'ye gelerek bir toplantı yapmışlardır⁸⁹.

Kadı Abdurrahman Paşa'nın ordu ile birlikte Edirne'ye doğru hareket ettiği haber alınınca, silâhlanan Çorlu ahâlisi yolları kesmiştir. İşin artık dönüm noktasına geldiğini anlayan İsmail Paşa kat'i kararın verilmesi lâzım geldiğini anlayarak yine gizlice Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'ya verdiği bir emirle Tirsinikli-oğlu'nu da yanına almasını istemiş ve bu emri alan Tirsinikli-oğlu da adamlarıyla birlikte Edirne'ye gelerek emre riâyet etmiştir⁹⁰. Esâsen ayaklanmış olan halk sadrîzâmın da kendileriyle birlik olduğunu anlayınca daha da cesaretlendikleri gibi, Tirsinikli'nin kuvvetleriyle Edirne'ye gelişi halkı büsbütün coşturmuştur. Bu arada isyân ha-

⁸⁷ Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, s. 68-88.

⁸⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s. 26.

⁸⁹ Yusuf Akçura, *Aynı eser*, s. 138.

⁹⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s. 26.

linde bulunan bölgelerde III. Selim'in ismi hutbeden dahi çıkarılmıştır⁴¹. İşin bu derece alevlendiği bir sırada, ordunun Edirne'ye geleceğinden dolayı gönderilmiş olan fermanın okunmasından sonra, Edirne bostancıbaşı bulunan Ahmed Ağa Edirne'de Nizâm-ı Cedîd ocağının kurulacağını ilân ettiği an, kendisini dinleyen halk, bu sözleri üzerine etrafını alarak hemen orada mezkûr bostancı başıyı linç etmişlerdir⁴². Neticede Dağdeviren-oğlu ve diğer âyanların tesiri altında bulunan halk bir yandan Kadı Abdurrahman Paşa'nın askerine yiyecek vermedikleri gibi, diğer taraftan Ürgüp ve Tekirdağ'ndaki isyanların devam etmesini sağlamışlardı; ilk defa Abdurrahman Paşa'nın Silivri'ye geldiği zaman halkın ayaklanmasının azbir gayret ile bastırılmış olmasına rağmen, başta III. Selim olduğu hâlde bu harekete taraftar olanlar verdikleri bu karardan vaz geçmek mecburiyetinde kaldılar. Çünkü, halkla birleşmiş olan âyanların Kadı Abdurrahman Paşa'nın askerlerini kolay kolay Edirne'ye sokmayacakları gibi, her iki taraf arasında vuku'u muhakkak olan bir çarpışmada, şâyed Kadı Abdurrahman Paşa'nın askerleri yenilecek olursa, o zaman eşkiya addedilen bu gurbun önü alınmayacağı gibi, neticesi de devlet için hiçte iyi olmayacaktı⁴³.

Uzun müzakere ve yazışmalardan sonra III. Selim kan dökülmesini arzu etmediğini beyanla Tekirdağ'na kadar ilerlemiş olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın harekâtının durdurulmasını emretmiştir⁴⁴. III. Selim'in bu kararı Nizâm-ı Cedîd'in felâketini hazırlamıştır. Zirâ bu harekâtı idare eden İsmail Paşa ve yeniçeri taraftarları Kabakçı isyanını hazırlayanlar arasında Atullah Efendi'yi şeyhülislamlığa, Köse Musa Paşa'yı da bilâhire sadaret kaymakamlığına getireceklerdir⁴⁵.

İdare ettiği hareketin başarı ile sona erdiğini müşahede eden Dağdeviren-oğlu bir taraftan yeniçeri taraftarlarının takdirlerini üzerine çekerken, diğer yandan küçük âyanlar nezdinde itibarını yükseltmiş bulunuyordu. Bundan sonra Dağdeviren-oğlu'nun uğraştığı meseleler küçük çaptaki eşkiyalık hareketlerini kendi yararına

⁴¹ Yusuf Akçura, *Ağrı eser*, s. 139.

⁴² Cevdet Paşa, *Tarih*, s. 62-63.

⁴³ Başbakanlık Arşivi, H. H. Nr. 2345.

⁴⁴ Mustafa Necib Efendi, *Ağrı eser*, s.13-14.

⁴⁵ Yusuf Akçura, *Ağrı eser*, s. 141.

tedib etmek olup, bunun dışında boş kalan zamanlarında da eğlenceler tertib etmekte.

3 - Dağdeviren-oğlu Mehmed Ağa'nın son faaliyetleri ve idâmı

Her ne kadar Mehmed Ağa yukarıda belirtildiği üzere IV. Mustafa taraftarları nezdinde rağbet görmüşse de II. Mahmud'un cülûsu üzerine tekrar devletin baskısına mâruz kalmıştır. Esâsen son zamanlardaki hareketleri halk tarafından tasvib edilmediği gibi, kendisini yine Bâb-ı Âli'ye şikâyet etmişlerdir. Buradan da anlıyoruz ki Mehmed Ağa'nın halk üzerindeki etkisi geçicidir. Ancak yukarıda da işaret edildiği üzere rüzgârına göre hareketlerini ayarlamasını bilmesinden dolayı kendisini sağlama çıkarabilmiştir. Hatta 1812 de âsî âyanlar hakkında çıkarılan idam fermanından kurtulmuştur⁴⁶.

Bütün araştırmalara rağmen Dağdeviren-oğlu'nun faaliyetleri hakkında bunun dışında bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Ancak 1816 tarihinde hacca gideceği haber alındığında, hac esnasında herhangi bir aksilik çıkarmasın diye, âdeta kayırılarak kendisine sürre emâneti tevcih edilerek bu pâye ile hacca gitmesine müsaade edildi. Mehmed Ağa'nın hacca gitmesinden sonra Edirne'de kendisi hakkında yapılan tahkikatta idâmını gerektirecek isyankâr hareketleri dolayısıyla halka zulüm yapmış olduğu tesbit edildiğinden idâmına ikinci defa ferman çıkarılarak infâzı için hac emiri olan paşaya gerekli emir gönderildi. Paşa da Dağdeviren-oğlu ile hacdan dönerken Mezerib denen yerde Dağdeviren-oğlu'nu elindeki fermana istinaden katletti. Dağdeviren-oğlu'nun başı 11 Ocak 1817 (21 Safer 1232) de İstanbul'a vâsıl olmuştur. İbret olsun düşüncesiyle orduda gezdirildikten sonra, halka dahi gösterilmiştir. Böylece Edirne âyanı Dağdeviren-oğlu meselesi de bertaraf edilmiş oluyordu⁴⁷.

Bilindiği üzere, II. Mahmud daha 1812 tarihinde, yukarıda bir ara işaret ettiğimiz gibi çıkardığı bir emirle bütün âsî âyanların ortadan kaldırıldığını ve âyanlık müessesesinin bundan böyle ihya edilmeyeceğini ilân etmişti. Bundan sonra artık âyanlık eski önem ve ehemmiyetini kaybetmiştir.

⁴⁶ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 354.

⁴⁷ Şânizâde, *Tarih*, c. II, s. 355.